

Diploma militară romană-izvor de drept

Asist.univ.dr. Florian Olteanu*

The Roman military diploma –a source of law

Abstract

The author presents a Roman military diploma, published in the XIX-th century in which he tries to reveal the main juridical and historical informations offered by this kind of epigraphic documents which are essential in any attempt of presenting the aspects of the political, military and institutional history of the Roman Empire. Also it was necessary a comparison of the text of the presented diploma with other inscriptions of the same type, to discover some particularities as conferring the *honesta missio*, to the soldiers before the delivrance of the diploma, starting from the reign of the emperor Traian (98-117 A.D.).

Key words: military diploma, *honesta missio*, Roman citizenship, fight formation, privilege

Cuvinte cheie: diplomă militară, *honesta missio*, cetățenie romană, formațiune de luptă, privilegiu

Cetățenia romană era pentru oamenii liberi, locuitori ai Imperiului Roman, echivalentul prestigiului, de aceea, în istoria romană se pot desprinde mai multe etape și mijloace prin care un om putea deveni cetățean roman.

În perioada Imperiului, până la adoptarea *Constitutio Antoniniana* în 212 p. Chr., de către împăratul Marcus Aurelius Antoninus, cunoscut drept Caracalla (212-217 p. Chr.), fiul și succesorul împăratului Septimius Severus (193-211 p. Chr.), o cale de a dobândi cetățenia era serviciul militar în trupele auxiliare ale armatei romane¹. A lupta într-o legiune sau a sluji în cohortele pretoriene era o obligație a cetățenilor romani, dar după reforma lui Marius, armata a început să devină profesionistă, deoarece agricultorul nu mai putea face față tehnicii superioare de luptă și campaniilor militare desfășurate la mari depărtări, o dată cu expansiunea Romei în Mediterana². Dacă legiunile și cohortele pretoriene erau compuse în continuare din cetățeni romani, trupele auxiliare erau compuse din luptători proveniți dintre peregrinii care aspirau la demnitatea de *civis Romanus*.

De aceea, împărații au reglementat ca după o anumită durată de serviciu militar, soldații să primească cetățenia cu toate drepturile care decurgeau din aceasta. Astfel, se emitea o lege care reglementa cetățenia, acordată în bloc, unui număr de soldați. Textul legii conținea un *preambul* în care se găsea titulatura imperială, *obiectul legii*, adică mențiunea calității de soldat și a trupelor din care ei făceau parte (*alae* sau *cohorte*), a provinciei și a guvernatorului său, *motivația*, din care aflăm că și-au îndeplinit datoria pe o anumită durată de timp și *dispozitivul* în

* Cadru didactic titular la Catedra de Istorie, Facultatea de Istorie, Filosofie, Geografie, Universitatea din Craiova

¹ Jean Gaudemet, *Les institutions de l'Antiquité*, Montchrestien, Paris, 2002, p.315.

² Manuel Gușan, *Drept privat roman*, vol.I, Editura Unversității Lucian Blaga din Sibiu, 2003, p. 126-127.

care se menționau drepturile de care beneficiau veteranii: cetățenia, căsătoria, dreptul la cetățenie pentru soția de atunci, sau prima viitoare soție și pentru copiii rezultați în urma căsătoriei. Legea conținea o listă a celor care beneficiau de această lege, păstrată în arhiva militară din Forul Roman³.

Pentru soldații care serveau în cohortele pretoriene, diplomele militare conțineau doar transformarea concubinajului soldaților în căsătorie – *conubium*, deoarece fiind recrutați dintre italici, ei erau deja cetățeni⁴.

Veteranii aveau însă nevoie de o dovadă a dobândirii calității de cetățean, de aceea lor li se întocmea un extras, diploma militară sub forma a două plăci de bronz, având practicate două orificii prin care se introducea un fir metalic închis cu sigiliu de ceară⁵.

Pe prima față a plăcii A, numită *extinsecus*, era gravat textul legii, în forma menționată mai sus, fiind menționat titularul diplomei, cu numele în cazul dativ și arma la care servise în ablativ. Se preciza numele consulilor, la dativ, precum și numele trupei auxiliare și al comandantului sub ordinul căruia luptase⁶.

Fața a doua, *intus*, a plăcii A și prima față a plăcii B conțineau, de regulă, același text de lege. Pe fața a doua a plăcii B, *extrinsecus*, se găseau șapte nume, scrise la genitiv, aparținând martorilor, care certificau calitatea de veteran a titularului.

Dintre numeroasele exemple, vom cita în continuare o diplomă militară, datată cu ajutorul mențiunii consulatelor deținute de împăratul Traian, în anul 98 p.Chr. prezentă în facsimil, în lucrarea lui René Cagnat⁷:

Imp(erator) Caesar Divi Nervae f(ilius) Nerva Traianus Augustus Germanicus pontifex maximus tribunic(ia) potestat(e) co(n)sul II equitibus et peditibus qui militant in alis duabus et cohortibus V quae appellantur Siliana C(ivium) R(omanorum) et I Augusta Ituraeor(um) et I Montanorum C(ivium) R(omanorum) et I Batavorum milliaria p(ia) f(idelis) et I Lusitanorum et I Augusta Ituraeor(um) et II Batavor(um) milliaria et sunt in Pannonia sub Cn(eo) Pinario Aemilio Cicatricula Pompeio Longino item dimissis honesta missione quina et vicena plurave stipendia meruerunt quorum nomina subscripta sunt ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium cum uxoribus quas tunc habuissent cum est civitas is data aut si qui caelibes essent cum is quas postea duxissent dumtaxat singuli singulas

A(nte) d(iem) X Kal(endas) Mart(ius)

Imp(eratore) Caesare Traiano Aug(usto) Germ(anico) II

Sex(to) Iulio Frontino II co(n)sulibus

Cohort(is) I August(ae) Ituraeorum cui praest

L(ucius) Callidius L(uci) f(ilius) Ste(latina) (tribu) Camidienus

³ Constantin C. Petolescu, *Epigrafiă latină*, Editura Ars Docendi, București, 2001, p.122.

⁴ René Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, troisième édition, Ancienne Librairie Thorin et Fils, Albert Fontemoing Éditeur, Paris, 1898, p. 273-274.

⁵ Constantin C. Petolescu, *op.cit.*, p.124.

⁶ René Cagnat, *op.cit.*, p.276.

⁷ L. Renier, *Diplômes militaires*, pl.38, 39, p.257-259, apud René Cagnat, *op.cit.*, p. 277.

dimisso honesta missione

ex pedite

P(ublio) Insteio Agrippae f(ilio) Quir(ina) (tribu)

Descriptum et recognitum ex tabula aenea quae fixa est Romae in muro post templum Divi Augusti ad Minervam.

C(ai) Iuni Primi

T(iti) Flavi Secundi

Sex(ti) Caesoni Callisti

T(iti) Flavi Abascanti

Q(uinti) Pompei Homeri

L(uci) Valeri Basternae

L(uci) Pulli Epaphrodit

Textul nu prezintă diferențe semnificative față de alte diplome militare. Se observă folosirea termenului *militant* (luptă) în locul formei de perfect compus (*militaverunt*) și a expresiei *item dimissis honesta missione quina et vicena plurave stipendia merverunt*, care atestă faptul că soldații care primiseră *honesta missio* erau până atunci incluși (pentru privilegiile conferite de diplomă) în aceeași categorie cu soldații care se aflau încă în serviciul activ. În timpul domniei lui Traian (98-117 p. Chr.), această diferențiere a dispărut, soldații primind *honesta missio*, înainte de emiterea diplomei⁸.

Această diplomă militară îl are ca titular pe Publius Insteius, fiul lui Agrippa, care, prin dobândirea cetățeniei, a fost înregistrat în tribul roman Quirina. Așa cum aflăm din textul diplomei, la 19 februarie 98 p.Chr. (*A(nte) d(iem) X Kal(endas) Mart(ius)*), Publius Insteius, pedestraș în *Cohorta I Augusta Ituraeorum* a fost lăsat la vatră (*dimisso honesta missione ex pedite P(ublio) Insteio Agrippae f(ilio) Quir(ina) tribu*), după peste 25 de ani de serviciu militar (*quina et vicena plurave stipendia merverunt quorum nomina subscripta sunt*), bucurându-se, alături de camarazii săi, de toate drepturile conferite prin noua sa calitate (*ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium cum uxoribus quas tunc habuissent cum est civitas is data aut si qui caelibes essent cum is quas postea duxissent dumtaxat singuli singulas*). Diploma militară conține informații deosebit de importante precum: numele oficial al împăratului Traian (*Imp(erator) Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus*), magistraturile deținute de acesta (*pontifex maximus tribunic(ia) potestat(e) co(n)sul II*), numele a șapte formațiuni auxiliare din Panonia (*Siliana C(ivium) R(omanorum) et I Augusta Ituraeor(um) et I Montanorum C(ivium) R(omanorum) et I Batavorum milliaria p(ia) f(idelis) et I Lusitanorum et I Augusta Ituraeor(um) et II Batavor(um) milliaria*), numele guvernatorului provinciei (*et sunt in Pannonia sub Cn(eo) Pinario Aemilio Cicatricula Pompeio Longino*), consulatul împăratului și al colegului său, prezenți în *Fastele Consulare* (*Imp(eratore) Caesare Traiano Aug(usto) Germ(anico) II Sex(to) Iulio Frontino II co(n)sulibus*), numele comandantului și al formațiunii (*cohors I Augusta Ituraeorum cui praest L(ucius) Callidius L(uci) f(ilius) Ste(latina) (tribu) Camidienus*) în care luptase soldatul devenit veteran.

⁸ René Cagnat, *op.cit.*, p.275.

Fără îndoială, contextul adoptării legii prin care Publius Insteius a devenit cetățean este cel al trecerii în revistă de către Traian, după moartea împăratului Nerva, a trupelor din Pannonia, pentru intimidarea regelui dac Decebal (86-106 p.Chr.), ca o măsură de creștere a moralului trupelor, absolut necesară înaintea declanșării conflictului cu dacii, a căror putere devenise supărătoare pentru cercurile politice de la Roma, după pacea din 89, considerată umilitoare pentru Imperiul Roman. Însuși guvernatorul Cneus Pompeius Longinus⁹ va participa la viitorul război dacic, căzând prizonier în mâinile lui Decebal, care a încercat să-l folosească drept monedă de schimb (Longinus se va sinucide) pentru a obține încetarea campaniei lui Traian declanșată la 25 martie 101 și încheiată cu transformarea Daciei în provincie romană în 106.

⁹ Constantin C. Petolescu, *Dacia □ i Imperiul Roman*, Editura Teora, București, 2000, p. 74-75.